

17e jaargang

nummer 6

juni 1981

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

W A A R K L A S S E N B E S T A A N I S K L A S S E N S T R I J D

Hoe is het in een land als Rusland, waar de produktie op basis van de loonarbeid geschiedt en waar derhalve kapitalistische produktieverhoudingen bestaan, gesteld met de uit die verhoudingen voortspruitende klassen-tegenstellingen en met de daaraan verbonden klassenstrijd? Wie een duidelijk antwoord op die vraag wil hebben, luistere naar hetgeen de Russische dissident Vladimir Borissov verteld heeft aan een medewerker van het Franse tijdschrift "L'Alternative" 1).

"De indruk dat de Russische arbeidersklasse in het algemeen passief zou zijn is volstrekt onjuist. Neem bijvoorbeeld wat er gebeurde bij de mijnen van Workoeta. Er werd daar een reorganisatie voorbereid die er op neerkwam, dat de mijnwerkers per maand twee à drie dagen extra zouden moeten werken voor hetzelfde loon als dusver. Eén mijn aanvaardde het plan zonder protest. Bij een tweede mijn gingen de arbeiders in staking en toen werd het reorganisatieplan ingetrokken. Bij een derde mijn gingen de kom-pels niet in staking maar stuurden zij afgevaardigden naar de bedrijfslei-ding. Die afgevaardigden uitten het dreigement, dat de mijnwerkers massaal uit de officiële vakbonden zouden treden en zich bij de 'vrije vakbond' zouden aansluiten 2). Daarop werd het plan eveneens terstond ingetrokken. Stakingen doen zich in Rusland herhaaldelijk voor. Maar de meeste keren heeft de 'vrije vakbond' er niets mee te maken. Die is nog veel te zwak om stakingen te organiseren. In feite ontstaan de stakingen als gevolg van de maatregelen die de bedrijfsleidingen afkondigen en die voor de arbeiders onaanvaardbaar zijn. Het gaat daarbij om spontane bewegingen."

-
- 1) "L'Alternative" ("Het alternatief") is een tijdschrift dat de "demokratische rechten en vrijheden in Oost-Europa" verdedigt. Het interview met Vladimir Borissov verscheen in het nummer van november-december 1980.
 - 2) Hoewel, zoals bekend, de oprichters van een Russische "vrije vakbond" voor het merendeel zijn gearresteerd, schijnt de organisatie toch niet geheel te zijn opgerold.

Als voorbeeld van dergelijke bewegingen noemde Borissov:

".... een staking die in het voorjaar van 1980 uitbrak in de stad Nizjnyj Novgorod, die tot gevolg had dat een hoogoven werd gedoofd, alsmede een staking van de mijnwerkers van Workoeta in 1978 naar aanleiding van het feit, dat de aanvullende levensmiddelenrantsoenen, waarop de mijnwerkers recht hebben, werden afgeschaft. In juni 1979 staakten de mijnwerkers van Novokoeznetsk om dezelfde reden. Er werd daar een stakingskomitee gevormd, dat weigerde met de plaatselijke autoriteiten te onderhandelen. Er moesten als gevolg daarvan funktionarissen uit Moskou komen, die beloofden dat de extra rantsoenen weer zouden worden verstrekt. Pas toen die belofte werd ingelost is de staking opgeheven."

Dergelijke akties van de arbeiders vinden plaats ondanks het feit, dat stakingen in Rusland verboden zijn en dat volgens de artikelen 190 t/m 193 van het Russische wetboek van strafrecht niet alleen de organisatoren van een staking, maar ook zij die er aan deelnemen met drie jaar tuchthuis kunnen worden bestraft. Zij vinden plaats, omdat de levensomstandigheden van de arbeiders hen eenvoudig tot een dergelijk optreden dwingen. Wat dat betreft is er geen enkel verschil tussen dat wat de arbeiders ginds en wat de arbeiders hier beweegt. De mededelingen van Borissov maken dat volkomen duidelijk:

"De Russische wetgeving kent rechten, die nooit worden toegepast maar de door de democratische oppositie ondernomen aktie voor hun toepassing ontmoet bij de arbeiders weinig belangstelling. De arbeiders zijn zich van hun rechten nauwelijks bewust, zij kennen die rechten ook niet, zijn niet vertrouwd met juridische kwesties en de formele juridische logika is hun totaal vreemd. De logika van de arbeiders is de logika van het dagelijks leven en die staat veel dichterbij de werkelijkheid."

Uit deze woorden blijkt ook, dat het optreden van de arbeiders niet in het verlengde ligt van het optreden der politieke dissidenten, maar in een geheel ander vlak.

"Ik ken" - heeft Borissov aan "L'Alternative" verklaard - "heél wat stakingen van arbeiders, maar ik heb nog nooit horen spreken van ook maar één enkele staking in een intellektueel milieu zoals een school, een ziekenhuis of een wetenschappelijk instituut. Bij de arbeiders daarentegen zijn stakingen aan de orde van de dag, spontane stakingen met verschillende strijdmethoden.... Zij hebben weinig gemeen met de dissidenten...."

Aan de opmerkingen van Borissov hebben wij niets toe te voegen.

=====

K L A S S E N S T R I J D I N R U S L A N D

Meer dan eens is ons de vraag gesteld of wij ook beschikten over informatie omtrent klassekonflikten in Rusland. In een land waar de produktie geschiedt op basis van de loonarbeid en waar derhalve klassentegenstellingen bestaan, daar moet ook arbeidersverzet tot de normale maatschappelijke verschijnselen behoren. Dat daarvan inderdaad in de jaren '20 sprake was is geen geheim, maar sedert het begin van de jaren '30 heeft men over stakingen e.d. weinig meer vernomen. Wil dat zeggen dat het verzet ver-

flauwd is? Wij hebben in het hieraan voorafgaande artikel al - aan de hand van een verklaring van de Russische dissident Vladimir Borissov - vastgesteld, dat er van een verflauwing van de klassenstrijd in Rusland bepaald niet kan worden gesproken. Eerder is het tegendeel waar en kan een verscherping van de klassenstrijd worden gekonstateerd. Ten behoeve van belangstellenden publiceren wij hieronder een overzicht van klassegevechten in Rusland sedert 1948, een overzicht dat uit verscheidene bronnen - o.a. naar het westen gesmokkelde verslagen - is samengesteld. De lezer dient er rekening mee te houden dat het geen aanspraak maakt op volledigheid.

- 1948: Mouterij van gevangen soldaten in het strafkamp Workoeta; ze weten zich wapens te verschaffen, maken zich van het kamp meester en pogen de gevangenen in andere kampen te bevrijden.
- 1951: Staking van de dwangarbeiders in het strafkamp Ekibastoes in de buurt van Kazakstan.
- 1952: Gevangenenopstanden in de kampen Norilsk (Noord-Siberië), Pestschanij, Wochruschewo, Oserlag en Gorlag in Zuid-Siberië, alsmede in Kazakstan in de noordelijke Oeral.
- 1 augustus 1953: Opstand van de mijnwerkers in het strafkamp Workoeta; 64 doden.
- 16 mei 1954: De bewakers van het strafkamp Kingir bij Dscheskasgan in Kazakstan schieten 31 vluchtelingen dood. Daarop volgt een staking van de 11.000 gevangenen, die zich met dolken en bijlen wapenen. De opstand wordt onderdrukt met behulp van tanks. Er zijn 700 doden, waaronder ca. 500 vrouwen.
- Begin 1959: Staking in de Thälmann-fabrieken in Woronesch.
- 1960: Jonge arbeiders (leden van de Komsomol), werkzaam bij de bouw van een grote kopersmelterij in Temirtau nabij Karaganda in Kazakstan protesteren tegen de slechte leef- en voedselomstandigheden, alsmede tegen 't feit dat Bulgaarse vrijwilligers worden voorgetrokken en het veel beter hebben. Ze vernielen de installaties en bezetten de nabijgelegen stad. Ze bestormen ook de plaatselijke kazerne. De soldaten bieden geen verzet en geven hun wapens af. De opstand wordt neergeslagen met speciale KGB-troepen.
- April 1961: De havenarbeiders van Odessa weigeren boter te laden in voor Cuba bestemde schepen, omdat er in de stad zelf geen boter is te krijgen.
- Zomer 1961: De inwoners van de Zuid-Siberische stad Kemerowo demonstreren tegen de hoge levensmiddelenprijzen.
- Juni 1962: Algemene staking in de oliestad Krasnodar in de noordelijke Kaukasus; een jeugdige arbeider wordt door de militie doodgeschoten.
- 1 juni 1962: Fel oploeiend arbeidersverzet in de stad Novotsjerkask in het gebied van Rostov. Het betreft hier het hevigste sociale konflikt uit de jaren '60. Er bestaat daaromtrent een in het westen bekend geworden ooggetuigeverslag, geschreven door een zekere Jevgenij Jelin, die op het tijdstip van de opstand een hogere beroepsopleiding volgde en stage liep bij de machinefabriek waar de beweging begon. Wij lassen hier passages van zijn verslag in.

"In de zomer van 1962 liep ik stage op de Boedjonij-fabriek in Novotsjerkask, waar elektrische lokomotieven worden gebouwd. Er werken daar ca. 20.000 arbeiders en er lopen tal van studenten stage. Het begon allemaal op 1 juni, tijdens de middagpauze. Er werd toen n.l. via de intercom meegedeeld dat in de staalgieterij het stukloontarief voor afzonderlijke onderdelen zou worden verlaagd. Vrijwel op hetzelfde moment kwamen over de radio de nieuwsberichten uit Moskou. Daarbij vernam men dat de prijzen van vele levensmiddelen zouden worden verhoogd. Het nieuws verspreidde zich over de fabriek en wekte verontwaardiging. 'Hoe nu? Hier verlaagt men 't stukloontarief en ginds verhoogt men de levensmiddelenprijzen? En de arbeiders worden al onderbetaald.'

Gedurende die middagpauze stonden de arbeiders in groepen bij elkaar en ze spraken steeds luider over de nieuwsberichten en ze toonden daarbij steeds minder vrees. Men hoorde uitspraken als: 'De lonen zijn laag, de prijzen stijgen. Waarmee moeten we onze kinderen voeden? Hier wordt onrecht gepleegd. Wat denkt de overheid eigenlijk?'

Op een gegeven ogenblik verzamelden zich bij de staalgieterij tamelijk veel mensen. Daar werd besloten een delegatie naar de directie te sturen teneinde opheldering over de situatie te verkrijgen. Aan de delegatie werd de instructie meegegeven, dat er over prijzen en stukloontarieven een duidelijke beslissing diende te komen. Als het nieuwsbericht juist zou zijn, diende het stukloontarief niet te worden verlaagd. De delegatie ging naar de fabrieksleiding, maar de chefs waren afwezig.

De arbeiders van onze afdeling gingen in groepen naar de binnenplaats en arbeiders van andere afdelingen sloten zich erbij aan. De mensenmassa werd steeds groter..... Om 13 uur stonden er duizenden mensen op de binnenplaats, bijna de hele eerste en tweede ploeg..... Om 15.30 uur kwamen de arbeiders van de late ploeg. Toen zich voor de fabriekspoort ongeveer tienduizend mensen hadden verzameld, arriveerden vrachtauto's met politie. Ze verlieten de voertuigen en botsten op de samengepakte menigte... Daarop stortte de hele menigte zich op de politie. Daarop keerden de agenten om en liepen ze in draf naar de auto's. De chauffeurs hadden inmiddels de wagens al gestart en verscheidene politiemensen moesten er op springen terwijl de massa hen achtervolgde.

Bij het vallen van de duisternis rukten tanks op. Ze reden de binnenplaats op. Jonge arbeiders en zelfs scholieren sprongen toen op de tanks en verstopten de kijkgaten met gras of dekens. Eén van de tanks waarvan het kijkgat verstopt werd gleed in een greppel. Desondanks kon niet worden voorkomen dat de tanks het hele fabrieksterrein bezetten.

Op de ochtend van de 2e juni marcheerden grote mensenmassa's door de stad naar het stedelijk partijkomitee. Militairen weken opzij en probeerden niet om de mensen tegen te houden, die de militairen geheel insloten. Ik pakte de fiets en ging er heen. In het centrum van de stad waren alle straten, plantsoenen en pleinen propvol mensen. Sommigen droegen spandoeken en plakkatens, waarop economische eisen stonden. Zuiver politieke eisen heb ik

niet gezien. Toen ik wist door te dringen tot het gebouw van de plaatselijke sowjet hield de eerste sekretaris van het stedelijk partijkomitee vanaf het balkon net precies een toespraak. Hij beweerde dat de partij voor alles zou zorgen, dat de prijsverhogingen noodzakelijk waren en doorgevoerd werden in het belang van de werkende bevolking. Daarbij werd hij voortdurend door de demonstranten onderbroken. Ze eisten dat hij met zijn geleuter op zou houden en op zou donderen. Men schreeuwde: 'We hebben genoeg van beloften. We willen niet meer bedrogen worden.' De spanning steeg. In alle vroegte waren de bloemen in de plantsoenen besproeid. De aarde was nog vochtig. Kluiten vochtige aarde werden naar de partijsekretaris gegooid totdat hij het balkon verliet. Daarop vielen er schoten. De menigte vertsarde en daarop vielen er weer schoten. Een kommando hoorde ik niet.

Eerst wilde niemand geloven dat de eigen troepen op de menigte van arbeiders zouden schieten, een menigte waaronder zich ook vele vrouwen, kinderen en grijsaards bevonden. Maar toen barstte een nieuw salvo van de machinepistolen los. Zij die vooraan stonden drongen naar achteren en riepen: 'D'r wordt geschoten.' En reeds werd het vuur in het wilde weg geopend. De mensen renden alle kanten op en zochten dekking. Toen de schietpartij even later voorbij was zag ik dat het plein bedekt was met doden en gewonden. Ze werden met brandweerauto's, ambulances en politiewagens afgevoerd. Onmiddellijk daarna spoelden brandweerlieden het bloed van de straat en werd er zand gestrooid op de plaatsen waar de lijken hadden gelegen. Kennelijk was alles voor dat karwei tevoren al gereed gehouden. Naar schatting bedroeg het aantal doden 200 à 250. Ook in andere delen van de stad waren er schietpartijen. Volgens ooggetuigen weigerden soldaten van het plaatselijk garnizoen om het bevel tot vuren op te volgen. Ze werden daarvoor naderhand veroordeeld, sommigen tot de kogel, anderen tot langdurige vrijheidsstraffen. Geschoten werd door KGB-troepen en door eenheden die per vliegtuig naar Novotsjerkask waren gebracht.

- o -

1962:	Opstand in Chorol nabij Wladiwostok vanwege schaarste aan levensmiddelen.
1963:	Stakingen in Rjasan, Omsk, in de Oeral en in Leningrad.
Oktober 1964:	Staking in Kriwoj Rog (in de Oekraïne).
Begin 1965:	Staking in een chemisch bedrijf in Leningrad en in de kogellagerfabriek GPS 1 in Moskou wegens een aangekondigde vermindering van het prestatieloon, waarvan vervolgens wordt afgezien.
Mei 1966:	Staking van 300 taxichauffeurs in Leningrad, die zich verzetten tegen de slechter wordende arbeidsvoorwaarden en die een belangrijk kruispunt in de stad blokkeren.
1967:	Stakingen in het Donetsbekken.
Midden 1967:	Staking in de kogellagerfabriek GPS 2 in Moskou vanwege een korting van lonen. De korting wordt ingetrokken.
November 1967:	Staking in een traktorfabriek in Charkow.

- 1968: Stakingen in verscheidene fabrieken in Swerdlovsk wegens loonkortingen tot 40% in verband met de invoering van de 5-daagse werkweek. De lonen worden weer verhoogd.
- Mei 1969: Demonstratie van de arbeiders van de hydro-elektrische centrale in Kiev. Eveneens demonstraties in Tasjkent, alwaar het tot straatgevechten komt.
- Winter 1969: De buschauffeurs van twee depots in Kischinjaw in de republiek Moldavië staken twee dagen achtereen. Tengevolge van sneeuwval hadden hun voertuigen meer benzine gebruikt en de meerkosten aan benzine werden van hun loon afgetrokken met het gevolg, dat de helft van de chauffeurs geen loon ontving, andere zelfs nog moesten bijbetalen. De staking had succes, maar een jaar later was geen van de stakers meer in hetzelfde depot werkzaam.
- Oktober 1971: Staking van de mijnwerkers in het Donetzbekken tegen de vleesschaarste en voor betere arbeidsverhoudingen.
- 18/19 mei 1972: Opstand in Kaunas (in Litauen) na de begrafenis van de Litauwse arbeider Kalanta, die zich vijf dagen tevoren zelf in brand stak onder het roepen van 'Leve het vrije Litauen'. Gedurende 48 uur woeden er barrikadengevechten. Eén politiemann wordt gedood. Parachutisten bezetten de stad.
- juni 1972: Massademonstraties in Dnjepropetrowsk. Er worden winkels vernield. Minstens tien mensen en twee leden van de militie worden gedood.
- Februari 1973: Staking in een grootbedrijf in Wit-Rusland.
- 1 mei 1973: Opstand in Tiflis in Georgië.
- Maart 1974: Onlusten in Tallin (Estland).
- Mei/juni 1974: Massale hongerstaking in het werkkamp WS 389/35 in Perm.
- 8 november 1975: Gewapende muiterij op de torpedojager "Storoschewoj" in de Oostzee. Een poging om met het schip naar Zweden uit te wijken wordt door helikopters en onderzeeboten verhinderd.
- Januari 1977: Stakingsgolf in verscheidene steden van Litauen beginnend in de "Inkaras"-fabriek in Kaunas en gericht tegen de lage lonen, de rantsoenering van levensmiddelen en de rationalisering.
- 1976/77: Boykot door de havenarbeiders van Leningrad, Riga, Tallin, Klajpeda, Vyborg en Ventspils, gericht tegen de import van luxe goederen en dure levensmiddelen, bestemd voor de luxe-hotels en voor de speciale winkels waar alleen maar partijbureaukraten kunnen kopen.
- 1977: In twee grootbedrijven in Toela weigeren de arbeiders verscheidene weken achtereen hun loon in ontvangst te nemen met het argument dat men geen loon nodig heeft als men er toch niets voor kan kopen.
- 14 december '77: Staking in de rubber-fabriek "Inkaras" in Kaunas. De arbeiders weten een loonsverlaging te verhinderen.
- September 1978: Opstand in Duschanbe in Tadsjikistan. Dertienduizend demonstranten worden met geweld uiteengejaagd.
- Begin okt. 1978: Stakingsbeweging in een niet-Georgisch deel van Georgië tegen de achterstelling van de niet-Georgiërs.
- 6 mei 1980: Staking van de buschauffeurs in Togliattigrad. Het open-

- 8/9 mei 1980: baar vervoer komt volledig tot stilstand. De 170.000 arbeiders van de Lada-fabrieken kunnen niet naar hun werk. De 200.000 arbeiders van de autofabrieken in Gorki gaan in staking omdat de melk- en vleesvoorziening te wensen over laat. Er worden tweeduizend met de hand geschreven bulletins verspreid.
- 1 oktober 1980: De duizend arbeiders van een fabriek voor de vervaardiging en de reparatie van landbouwmachines in Tartu in Estland gaan in staking om de uitbetaling van produktiepremie's af te dwingen en om te protesteren tegen een verhoging van de produktiequota in het plan. De direktie gaf onmiddellijk aan de eisen toe.

- o -

Wij maken lezers die de Duitse taal machtig zijn erop attent dat vele gegevens omtrent klassenstrijd in Rusland kunnen worden aangetroffen in het bij uitgeverij Rowohlt verschenen boek van Arnold Schwendtke, "Arbeiteroppositie in der Sowjetunion". Niet weinig hierboven vermelde feiten zijn daaraan eveneens ontleend.

=====

DE POOLSE ARBEIDERS EN HET KOR

Hoe staan de Poolse arbeiders tegenover het KOR? Op deze, hem tijdens een interview gestelde vraag heeft Jan Litynski, één van de oprichters van het KOR en één van de oprichters van het KOR-blad *Robotnik*, het volgende geantwoord:

"Het K.O.R. wordt ongetwijfeld als een bondgenoot beschouwd, maar dat neemt niet weg, dat de arbeiders er een beetje huiverig voor zijn. De arbeiders weten niet veel van 't KOR af. Ze weten dat het KOR in 1976 de arbeiders heeft verdedigd, maar of 't KOR nu wel of geen politieke organisatie is, dat is hun niet duidelijk...."

"De beweging onder de Poolse arbeiders heeft volstrekt geen politiek karakter. Elke poging van buitenaf om een politieke organisatie in het leven te roepen zou licht op verzet van de stakingskomitees stuiten..."

Een dergelijke uitspraak laat weinig heel van de - vaak gehoorde - opvatting, dat de beweging van de Poolse arbeiders door het KOR gestimuleerd zou zijn en dat de sociale strijd in Polen een politieke achtergrond zou hebben.

Natuurlijk schuilt er waarheid in de opmerking van Jan Litynski, dat het "moeilijk te zeggen valt waar de economische aktie ophoudt en de politieke strijd begint". Maar deze waarheid is geen andere dan deze, dat zodra de macht van de arbeiders maar groot genoeg is, de politieke macht van de heersenden moet wijken. In Polen behoeft men van deze waarheid niemand meer te overtuigen.

=====

Recensie :

" DE VRIJE VAKBEWEGING IN OOST-EUROPA "

De (dikke) brochure met bovenstaande titel bevat een aantal dokuminten, voorafgegaan door een door Marcel van der Linden geschreven tekst. Marcel v.d. Linden - medeoprichter van de Nederlandse sekte van de 4e Internationale - is trotskist en dat heeft duidelijk zijn konsekwenties voor de wijze waarop hij zijn onderwerp behandelt en bekijkt.

In de eerste plaats heeft v.d.L., evenals Trotski zélf, nogal wat moeite met het maatschappelijk karakter van de Oost-Europese landen. Hij spreekt weliswaar over hun 'socialistische' ekonomie, dat wil zeggen: hij plaatst, zodra zij in het geding zijn, het woord socialistisch tussen aanhalingstekens, maar hij heeft het niettemin (op blz. 7) over twee soorten arbeiders: die welke in Oost-Europa en die welke in 't westerse kapitalisme leven. Men kan daaruit afleiden, dat hij heel wat kritiek op de Oost-Europese maatschappijverhoudingen heeft, maar ze toch *niet* als kapitalistisch beschouwt. Zo is het inderdaad. Hij noemt de Oost-Europese samenleving *noch* socialistisch, *noch* kapitalistisch, maar hij definieert haar als een "*bureaukratische planekonomie*". Het is een term die al even nietszeggend is als de definities die ooit door Trotski zijn gegeven. Nietszeggend, omdat het wezenlijk karakter van de bewuste maatschappij daarmee volkomen wordt versluierd.

Van die versluiering bevat de tekst van Van der Linden opmerkelijke staaltjes, die men als evenzovele staaltjes van zelfbedrog zou kunnen karakteriseren. Hij geeft namelijk - afgezien van enkele blunders waarover we aanstonds nog zullen spreken - in zijn eerste hoofdstukje dat handelt over "Leven en werken in Oost-Europa" een niet onverdienstelijke schets van de situatie waarin de arbeidende klasse verkeert. Maar het is een schets die aan de oppervlakte blijft en waarin men tevergeefs zoekt naar ook maar enige vermelding van het feit, dat de Oost-Europese arbeider *loonarbeider* en *dus* producent van *meerwaarde* is. Doordat Van der Linden geen oog heeft voor de meerwaardeproduktie daarginds, heeft hij er ook geen oog voor, dat de levensgrote maatschappelijke verschillen die hij schildert, *klasseverschillen* zijn en dat wat hij een "*elite* van hoge funktionarissen" noemt, niets anders is dan een heersende klasse.

Van der Linden heeft het, als hij over Oost-Europa spreekt, niet over ekonomische kategorieën als waarde en meerwaarde, konstant- en variabel kapitaal; hij hanteert morele begrippen als goed en kwaad of liever gezegd: hij somt *voordeel* en *nadeel* op. Als nadeel beschouwt hij (in hoofdstukje 2) "het gebrek aan op de behoeften van de bevolking afgestemde konsumptiegoederen", wat een uiterst povere omschrijving is vergeleken met alles wat hij zelf in het voorafgaande hoofdstuk over de levensomstandigheden van de Oost-Europese arbeiders heeft meegedeeld. Nog merkwaardiger echter dan die afzwakking van zijn eigen voorafgaand betoog is dit, dat hij (op blz. 15) schrijft: "Het *voordeel* van Oost-Europa is, dat 't een planekonomie heeft, ... 't *nadeel* van Oost-Europa is... dat de planekonomie niet goed funktioneert".

Onze moralist Van der Linden verzuimt niet voor datgene wat hij een *nadeel* noemt een "verklaring" te zoeken. Hij gaat daarbij niet uit van de warenproduktie, van de wijze waarop meerwaarde in kapitaal verandert of van de kapitaalsakkumulatie. Volgens hem moeten de *nadelen* van de Oost-Eu-

ropese ekonomie worden geweten aan het bestaan van de *elite*, die "ook wel bureaucratie genoemd" wordt (blz. 16). Hij citeert daarbij, zonder enig kommentaar, uit de in '64 geschreven "Open brief aan de partij" van de bekende Poolse dissidenten Kuron en Modzalewski, waarin gezegd wordt dat "de partij-elite... de staatsmacht in haar handen heeft gekoncentreerd en daardoor over alle genationaliseerde produktiemiddelen beschikt." De afwezigheid van kommentaar bewijst, dat Van der Linden 't eens is met deze zienswijze en niet beseft, dat de maatschappelijke verhoudingen niet uit de macht van de "elite" kunnen worden verklaard, maar dat de macht van deze "elite" een gevolg is van de maatschappelijke verhoudingen.

Nergens in zijn brochure blijkt, dat Van der Linden er ook maar enig begrip voor heeft, dat er in Oost-Europa sprake is van *staatskapitalisme* en dat dit staatskapitalisme het produkt is van de Russische revolutie van 1917. Hoewel de zaak in zijn brochure niet met zoveel woorden uiteen wordt gezet, behoeft men er niet aan te twifelen of Van der Linden houdt de omwenteling van 1917 voor een *proletarische* revolutie, die op een later tijdstip zou zijn *ontaard*. Hij spreekt dienovereenkomstig dan ook (op blz. 50) van een "*ontaarde* planekonomie". Evenals in de geschriften van Trotski duikt in de brochure die wij hier bespreken de gedachte op dat niemand anders dan Stalin voor de "ontaarding" verantwoordelijk is, alsof maatschappelijke veranderingen door personen kunnen worden teweeggebracht inplaats van dat personen door de maatschappelijke ontwikkeling op de voorgrond worden geschoven.

Als gevolg van deze typisch trotskistische zienswijze laat V.d. Linden zich er maar al te gemakkelijk toe verleiden bepaalde ("negatieve") feiten op rekening van Stalin c.s. te schrijven, zonder zich af te vragen in hoeverre hij daarmee de werkelijkheid geweld aandoet. Van deze aard zijn de blunders in zijn eerste hoofdstukje, waarvan we hierboven al melding maakten. Van der Linden bijvoorbeeld schrijft, dat het *stukloon* in Rusland door Stalin werd ingevoerd tijdens het eerste 5-jarenplan (blz. 8). In feite gebeurde dat al in de jaren '20, nadat reeds in 1918, terstond na de vrede van Brest-Litowsk, voor de invoering was gepleit en het vakbewegingskongres van april van dat jaar het stukloon in beginsel had aanvaard. Tot de pleitbezorgers van het stukloon en van het Taylorstelsel "aangepast aan de Russische verhoudingen" behoorde Lenin, die nog in 1914 het Taylorstelsel als "kapitalistische onderdrukking" had veroordeeld, maar die er - getuige zijn beschouwing over "De aktuele taak van de Sovjetmacht" - opeens een vóórstander van was nadat zijn partij de macht had veroverd.

Een andere historische onnauwkeurigheid van Van der Linden is zijn bewering, dat er op het elfde Russische partijkongres in 1922 slechts één was, n.l. Miljoetin, die voorstelde om géén stakingen in staatsondernemingen toe te staan. Van der Lindens mededeling is - min of meer - in overeenstemming met de *formele* situatie, maar staat vër van de realiteit. Hoewel stakingen in staatsondernemingen niet nadrukkelijk bij de wet werden verboden, was 't zó, dat de vakbonden vermaand werden, slechts bij hoge uitzondering hun toevlucht tot het stakingswapen te nemen. Als Van der Linden vervolgens over het grote aantal stakingen in de jaren '20 spreekt, dan verzuimt hij er bij te vermelden, dat ze na 1926 voor het merendeel niet door de vakbonden werden uitgeroepen, d.w.z. "wild" waren. Volgens hem waren de vakbonden "in de jaren twintig... nog strijdorganisaties van de arbeidersklasse", maar konden ze "vanaf 1930 ongeveer niet meer als arbeidersorganisaties worden beschouwd", zijn de (Russische) vakbonden "sinds

de jaren '30 helemaal geen vakbonden meer" (blz. 20 en 21).

Uit het voorafgaande blijkt, dat Van der Linden aan de Russische vakbonden vóór 1930 een andere betekenis toekent dan daarna. Als hij, om hun karakter in de jaren '30 aan te duiden, een uitspraak van Trotski citeert, waarin deze de vakbeweging in Rusland een apparaat noemt... "dat de werkende massa's overheerst", dan vergeet hij dat uitgerekend Trotski wel de allerlaatste is die een dergelijke kritiek mag uiten, aangezien juist hij de man was die de Russische arbeiders op militaire wijze wilde organiseren in arbeidsbataljons van een arbeidsleger 1).

Uit het bovenstaande blijkt ook, dat Van der Linden in principe de vakbonden als strijdorganisaties van de arbeiders beschouwt. Het is een zienswijze die overal in zijn beschouwing terugkeert en het is deze zienswijze die verklaart waarom hij zonder enige bedenking of reserve "de vrije vakbeweging in Oost-Europa" als strijdorganisatie van de arbeiders verwelkomt.

Van der Linden ziet niet, dat de "vrije" vakbeweging "Solidariteit", zoals zij in Polen, inderdaad onder druk van de Poolse arbeiders en als resultaat van een belangrijke klasseworsteling, is ontstaan, zich bij haar optreden duidelijk van de Poolse arbeiders onderscheidt en distancieert. De omstandigheid dat zijn beschouwing op 12 oktober 1980 werd afgesloten kan daarvoor nauwelijks als excuus gelden.

Van der Linden ziet kennelijk al evenmin, dat de zogenaamd "vrije" vakbeweging in het westen al evenmin een strijdorganisatie van de arbeiders is als welk type vakbeweging ook. Hij heeft trouwens niet enkel omtrent de vakbeweging, maar ook omtrent andere organisatievormen van de traditionele oude "arbeidersbeweging" de wonderlijkste denkbeelden. Hij toont zich namelijk niet alleen voorstander van de vorming van "vrije" vakbonden naar westers model in Oost-Europa, hij meent dat de Oost-Europese arbeiders zich volgens een meerpartijstelsel moeten organiseren. Dit wederom in navolging van de reeds genoemde Poolse dissidenten Kuron en Modzelewski. Volgens hen dient er een meerpartijstelsel te komen..... "wil het radensysteem de uitdrukking worden van de georganiseerde volkswil". Dat ieder partijstelsel de dood van de arbeidersraden betekent, daar hebben Kuron, Modzelewski, noch Van der Linden kaas van gegeten. Dat komt doordat zij de omwenteling van de kapitalistische maatschappij niet als een *sociale* maar als een *politieke* revolutie opvatten. Van der Linden zegt 't nog eens duidelijk aan het slot van zijn geschrift.

Dat er in het geschrift heel wat belangwekkend feitenmateriaal verwerkt zit, valt niet te ontkennen. Door de wijze waarop feiten en ontwikkelingen door de schrijver van de kommentariërende tekst worden geïnterpreteerd, hebben wij er ernstige bedenkingen tegen. Wij hopen, dat de lezers die het vindt bovenal kritische lezers zullen zijn.

De brochure (100 blz.) is een gezamenlijke uitgave van Internationale Socialistische Publikaties te Amsterdam en het Uitgavenfonds Leon Lesoil in Antwerpen. Zij zal voornamelijk in "linkse" boekhandels verkrijgbaar zijn. De prijs bedraagt f 6.-.

1) Trotski's opvattingen omtrent de noodzaak van een militarisering van de arbeid en van de arbeidersklasse zijn te vinden in zijn op 28 maart 1918 op een partijkonferentie gehouden rede onder het motto: "Arbeid, discipline en orde zullen de so-

cialistische Sowjetrepubliek redden" en voorts o.a. in zijn eind 1919 ontworpen "Stellingen over de militarisering van de arbeid". Enkele van deze stellingen, destijds gepubliceerd in de "Russische Korrespondenz" nr. 4 van februari 1920, worden ook geciteerd in Willy Huhn, "Trotzki, der gescheiterte Stalin" ("Trotski, de mislukte Stalin"), Berlin 1973, blz. 113 en 114.

=====

I D E O L O G I E Ë N V A L L E N N I E T U I T D E H E M E L

Op 17, 18 en 19 april j.l. diskussieerde in Osnabrück een klein internationaal gezelschap, waarvan de leden afkomstig waren uit België (3), Engeland (1), Duitsland (13), Frankrijk (3), Holland (2) en Italië (1), over actuele ontwikkelingen in de staatskapitalistische landen in het algemeen en die in Polen, de DDR en China in het bijzonder. Eén van de vele kwesties die daarbij aan de orde kwamen was die van de verhouding tussen de *ideologie* van de desbetreffende heersende klasse en de maatschappelijke werkelijkheid.

"De heersende klasse van de DDR", zo had een van de (Bonds)Duitse aanwezigen betoogd, "houdt het maatschappelijk systeem van dat land voor socialistisch en gaat er derhalve van uit, dat het ongestoord functioneren van dat systeem en vooral ook een steeds hogere arbeidsproductiviteit het belang van de arbeidersklasse dient. Voor zover de arbeiders zich daartegen verzetten, beschouwt de heersende klasse een dergelijk verzet als het gevolg hetzij van een gebrek aan voorlichting, hetzij van een door het buitenland gevoerde propagandahetze. Met andere woorden, zij misleidt zichzelf voor wat betreft de werkelijke oorzaken van het proletarisch verzet."

De stelling gaf aanleiding tot de vraag of er inderdaad wel van zelfmisleiding sprake was. Is het niet veeleer zó, werd er geopperd, dat de heersende klasse in de DDR (of in één der andere staatskapitalistische landen) heel goed *weet* dat zij een heersende klasse is, die de arbeiders uitsluit en onderdrukt, een klasse voor wie al het gepraat over "socialisme" slechts één van haar onderdrukkingsmethoden vormt?

"Met een dergelijke zienswijze", zo antwoordde de Duitse spreker daarop, "ben ik het volstrekt oneens. Zij zou erop neerkomen, dat de heersende klasse in de DDR de arbeiders voor wat betreft het karakter van de samenleving *bedriegt*. Maar *bewust bedrog* is niet hetzelfde als een *ideologie*. Er is wat dit betreft zomin van bewust bedrog sprake als dat er sprake van zou zijn dat de maatschappelijke verhoudingen het gevolg zijn van doortrapte *slechtheid* der kapitalisten. Het één en het ander past bij een idealistische kijk op de maatschappij, die ik onmogelijk kan delen. Een ideologie is niet iets, dat met voorbedachten rade wordt gehanteerd. Een ideologie *ontstaat* uit maatschappelijke verhoudingen en ontwikkelingen en een ideologie komt bepaald niet uit de lucht vallen."

Vervolgens gaf hij, alvorens uiteen te zetten waarom de ideologie van de heersenden in de DDR van die aard is, dat zij de maatschappij als "socialistisch" verstaan, een definitie:

"Onder ideologie versta ik die totaliteit van bewustzijnsvormen en instelling van een maatschappelijke klasse, die nauw verband houdt met haar positie en met haar afkomst."

Daarna somde hij drie redenen op die vóór zijn stelling spraken en tegen de zienswijze die in de tot hem gerichte vraag lag opgesloten:

1. De afkomst, de rekruterings-, van de heersende klasse in de DDR is duidelijk anders dan die van de heersende klasse in het westen. Een deel van de kapitalistenklasse in de DDR is na 1945 door de Russen als zodanig geïnstalleerd en is van proletarische afkomst. Bezielt men 't rekruteringsmechanisme van de klasse, dat wil zeggen de wijze waarop zij zichzelf aanvult, dan valt het op dat daarbij niet geboorte, opvoeding en/of bezit een rol spelen, maar de instelling ten opzichte van de heersende staatsdoktrine, zodat ook zonen van de arbeidersklasse, mits zij maar blijk geven van "de goede instelling", in de heersende klasse kunnen opstijgen. Het is die "toegankelijkheid" van de heersende klasse voor leden van de arbeidersklasse, die ertoe bijdraagt dat er in het bewustzijn van die heersende klasse sprake is van een "socialistische" werkelijkheid.

2. Wat hier als tweede punt bijkomt is, dat een belangrijk deel van de heersende klasse in de DDR slechtoffer van het fascisme is geweest. Als gevolg daarvan wordt haar bewustzijn gekenmerkt door een scherpe tegenstelling tot het fascisme en diens gevolg tot het kapitalisme dat de voedingsbodem ervan vormt. Men voelt zichzelf anti-kapitalistisch omdat men anti-fascistisch was.

3. Als derde punt kan gelden, dat de nieuwe heersende klasse in Oost-Duitsland na 1945 geruime tijd voor de noodzaak heeft gestaan, dat zij zich als zodanig tegen de oude kapitalistenklasse door moest zetten. Zij moest zich bovendien tegen de kleine privaatzitters zoals de boeren en de nog altijd resterende handwerkers doorzetten.

Wat daarenboven bij al deze punten een rol extra speelt is dit, dat in Oost-Duitsland het privateigendom aan produktiemiddelen werd opgeheven zodat de heersende klasse in de DDR zichzelf verstaat - en verstaan moest - als een klasse die tegenstandster van de private eigendom is en die zich daarom als draagster van socialistische ideeën en vertegenwoordigster van een socialistische maatschappij begrijpt.

Uit dit alles volgt dat in haar ideologie het karakter van haar maatschappij onvermijdelijk als "socialistisch" moet verschijnen. En dat vormt haar kracht. Dit geloof aan het "socialistisch" karakter van haar samenleving maakt, dat zij niet aarzelt om iedere vorm van verzet tegen haar heerschappij en de bestaande verhoudingen onmiddellijk neer te slaan. Zou het anders zijn, zou zij, vanwege haar "bedrog" een kwaad geweten hebben, dan zou zij bepaald minder vast in het zadel zitten. Indien er van haar kant al enig bedrog in het spel is, dan slechts voor zover zij zichzelf bedriegt.

Op deze uiteenzetting antwoordde één van de andere Duitse gesprekdeelnemers: "Het gaat er voor mij niet zozeer om of de heersende klasse in de DDR zich nu wél of niet als een kapitalistische klasse verstaat. Het gaat voor mij om de vraag of zij zich er nu wél of niet van bewust is, dat haar positie die van een heersende klasse is en ik betwist ten stelligste dat zij zich daarvan *niet* bewust zou zijn. Zij is zich daarvan wel degelijk bewust."

De voorafgaande spreker herhaalde daarop nog eens met klem, dat ideo-

logieën *niet* worden *uitgedacht* oftewel *verzonnen*, maar dat het ontstaan en de ontwikkeling ervan aan bepaalde maatschappelijke voorwaarden is gebonden en wel zodanig, dat bepaalde historische en sociale omstandigheden een bepaalde ideologie produceren, andere omstandigheden daarentegen een totaal andere ideologie.

Zijn tegenstander in de discussie bleek niet overtuigd. "Ik geloof", zo zei hij, "dat het na 1945 en eerst recht in 1953 (Oost-Duitse arbeidersopstand) of in 1956 (Hongaarse arbeidersopstand) aan niemand kan zijn ontstaan, dat er in Oost-Europa een klassenscheiding is en dat het arbeidersverzet aldaar derhalve op een klassentegenstelling berust. Iedereen moet dat bemerkt hebben dus ook de leden van de heersende klasse. Als dat zo is moet die heersende klasse zich ervan bewust zijn dat ze een heersende klasse is."

Een derde Duitse gespreksdeelnemer mengde zich vervolgens in de discussie. Hij bleek het oneens te zijn met de tweede spreker over dit onderwerp en veel meer te voelen voor het standpunt van de eerste spreker, die zo nadrukkelijk betoogd had, dat ideologieën niet uit de hemel vallen en dat de heersende klasse in de DDR zichzelf bepaald *niet* voor een heersende klasse houdt.

"De heersende klasse in de DDR", aldus de derde debater, "is er zich inderdaad *niet* van bewust dat zij een heersende klasse is. Maar zij is er zich *wel* van bewust, dat zij een dominerende positie heeft. Dat is niet in strijd met, maar het past in haar ideologie. Het is in overeenstemming met haar opvattingen omtrent de noodzakelijkheid van een voorhoede, die zowel op weg *naar* als *in* het "socialisme" de massa's dient te leiden, een voorhoede, die zich, hetzij als partij, hetzij als bureaucratie, met de massa identificeert en dientengevolge de werkelijke tegenstelling tussen haar en de massa niet waarneemt en ook niet *kán* waarnemen."

De discussie resulteerde tenslotte in de door de meesten onderschreven opvatting, dat dit leninistische "voorhoede"-begrip nauw verband houdt met de historische omstandigheden waaronder de ontwikkeling naar het in Oost-Europa heersende staatskapitalisme plaats heeft gevonden en als gevolg daarvan een onverbreekelijk element vormt van de daar heersende ideologie.

=====

MOETEN DE POLEN ZICH ROSA HERINNEREN ?

I.F. Stone is een Amerikaans journalist, die z'n leven lang als journalist een buitenbeentje is geweest: radikaler en progressiever dan vrijwel al z'n kollega's; een fel bestrijder van heel wat waarop vele Amerikanen trots plegen te zijn; een tegenstander van soms zowel de Demokraten als de Republikeinen; een onvermoeid kritikus van Moskou én van Washington; een bestrijder van het Amerikaanse imperialisme en van vele opeenvolgende Amerikaanse regeringen; géén vriend van het Amerikaanse "establishment"; vanwege zijn afwijkende opvattingen aan geen enkel dagblad op z'n plaats en dientengevolge gedwongen geweest tot het uitgeven van een éénmanskraant. Kortom: een man die als opposant niet ophoudt de aandacht te trekken, maar

wiens oppositie niettemin de grenzen van een burgerlijke oppositie nimmer overschrijdt.

Onlangs heeft hij - in een beschouwing over Polen 1) - de geest van *Rosa Luxemburg* opgeroepen. Wat deze in Polen geboren revolutionaire socialiste ruim zestig jaar geleden in haar kritische brochure over de Russische revolutie aan de bolsjewieken verweet, is volgens Stone "precies wat Polen nu te horen zou moeten krijgen": "Zonder de onbeperkte toegang van het publiek tot discussie en besluitvorming zal het socialisme door een handvol intellectuelen van achter een paar ambtelijke bureaus worden gedikteerd." Destijds, zo betoogt Stone, heeft zij gewezen op dezelfde kwalen waartegen "Solidariteit" en de dissidenten in Polen in opstand gekomen zijn.

Of Rosa Luxemburg inderdaad - zoals Stone blijkens zijn stukje lijkt te veronderstellen - haar kritische kanttekeningen bij de omwenteling in Rusland als goede raad aan de bolsjewiki heeft bedoeld, laten wij buiten beschouwing. In ieder geval schijnt Stone van mening, dat de Polen er goed aan zouden doen zich haar woorden te herinneren. Hij bedoelt: de Polen die aan de top staan van de Poolse C.P., alsof die slechts de brochure behoeven te herlezen die hij kennelijk voor zich had liggen om een politieke (partij)koers te wijzigen, die bepaald wordt door hun klassebelangen en de maatschappelijke verhoudingen in hun land.

Wat Stone niet ziet - en dat komt doordat zijn politieke horizon samenvalt met de horizon van de burgerlijke maatschappij - is dat *niet* Solidariteit (dat in juni 1980 nog niet eens bestond) of de Poolse dissidenten in opstand zijn gekomen, maar de Poolse *arbeiders*. Ze deden dat natuurlijk niet omdat ze het een en ander van Rosa Luxemburg hadden gelezen, en wel iets meer dan alleen maar haar overigens gerechtvaardigde kritiek op de bolsjewieken. De Poolse arbeiders gingen tot spontaan verzet over *zonder* Rosa's uiteenzettingen over spontaan verzet te kennen. Zij handelden eenvoudig overeenkomstig de belangen van hun klasse.

Rosa kón destijds haar beschouwingen over het spontane optreden van de arbeidersklasse slechts neerschrijven nadat zij er - in de Russische revolutie van 1905 - getuige van was geweest; de Poolse arbeiders behoeften voor hun revolutionair optreden Rosa's desbetreffende woorden noch te kennen, noch zich te herinneren. Het handelen van de mensen wordt nu eenmaal niet beïnvloed door de geschriften van theoretici. Wat theoretici schrijven wordt bepaald door 't handelen van de mensen. Niet de Polen zouden zich Rosa Luxemburg moeten herinneren maar diegenen die zich geroepen voelen om over Polen te schrijven.

1) Verschenen in NRC/Handelsblad, dat af en toe vertaalde artikelen van hem opneemt.

=====